SVETPTIC

REVIJA DRUŠTVA ZA OPAZOVANJE IN PROUČEVANJE PTIC SLOVENIJE

03
2018

TEMATSKA ŠTEVILKA: ČIGRA

Ohranjanje populacij čigre
v porečju Save in Drave

ISSN: 1580-3600; LETNIK 24 ŠTEVILKA 03, OKTOBER 2018

Interreg
SLOVENIJA – HRVAŠKA
Evropska unija | Evropski sklad za regionalni razvoj

Projekt Ohranjanje populacij čigre v porečju Save in Drave bo omogočil, da bomo varstvu **NAVADNE ČIGRE** *(Sterna hirundo)* in drugih vrst čiger lahko posvetili še več časa in znanja ter jih tako ohranili v naravi tudi za prihodnje rodove.

foto: **iStock**

ČIGRA

Ohranjanje populacij čigre v porečju Save in Drave

SVETPTIC

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 24, številka 03, oktober 2018
ISSN: 1580-3600

SPLETNA STRAN REVIJE: www.ptice.si/publikacije/svetptic/

IZDAJATELJ: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia©)
E-POŠTA: dopps@dopps.si
SPLETNA STRAN: www.ptice.si

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafikoni so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja. Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

NASLOV UREDNIŠTVA: DOPPS – BirdLife Slovenia, Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana
tel.: 01 426 58 75,
fax: 01 425 11 81

GLAVNA UREDNICA: Petra Vrh Vrezec
E-POŠTA: petra.vrh@dopps.si

UREDNIŠKI ODBOR: Blaž Blažič, Katarina Denac, Tomaž Mihelič, dr. Tomi Trilar, Barbara Vidmar, dr. Al Vrezec

LEKTORIRANJE: Henrik Ciglič, Mojca Pipan

ART DIREKTOR: Jasna Andrič

OBLIKOVANJE: Gorazd Rovina, Vizualgrif d.o.o.

PRELOM: NEBIA d.o.o.

TISK: Schwarz print d.o.o.
NAKLADA: 4000 izvodov
IZHAJANJE: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno.

Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610.

Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail glavni urednici.

POSLANSTVO DOPPS:
Delamo za varstvo ptic in njihovih življenjskih okolij. S tem prispevamo k ohranjanju narave in blaginji celotne družbe.

PREDSEDNIK: Rudolf Tekavčič
PODPREDSEDNICA: dr. Tatjana Čelik
UPRAVNI ODBOR: Gregor Bernard, dr. Pavel Gantar, Eva Horvat, Tomaž Mihelič, mag. Iztok Noč, Tanja Šumrada, Manca Velkavrh
NADZORNI ODBOR: Bogdan Lipovšek, dr. Peter Legiša, Bojan Marčeta, dr. Tomi Trilar
DIREKTOR: dr. Damijan Denac

BirdLife INTERNATIONAL

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

6 **ČIGRE**

V skupini čiger je okoli 40 različnih vrst. Skupaj z galebi in še nekaj vrstami ptic, ki pri nas ne živijo, jih uvrščamo v družino galebov.
foto: **Davorin Tome**

Interreg SLOVENIJA – HRVAŠKA
Evropska unija | Evropski sklad za regionalni razvoj

RUMENA PASTIRICA *(Motacilla flava)*
ilustracija: **Jan Hošek**

10 **REKE BALKANA**

Sprva smo s prijatelji balkanske reke raziskovali zgolj iz lastne radovednosti in užitka. Ko smo dojeli, da imamo kajakaško doživetje na domačem pragu, pa smo postajali vse bolj navdušeni nad ohranjenostjo ekosistemov in zanimivim sobivanjem ljudi z živalmi.
foto: **Jan Pirnat**

14 **UPRAVLJANJE ZA VARSTVO NAVADNE ČIGRE V SLOVENIJI**

Nadomestne gnezditvene strukture za čigre same po sebi ne zagotavljajo ohranjanja populacije, saj se brez ustreznega vzdrževanja življenjski prostor že v zelo kratkem času spremeni in postane neprimeren. Zato danes varstvo navadne čigre v Sloveniji brez upravljanja ni mogoče. In za to je kriv človek.
foto: **Damijan Denac**

22 **RAZISKOVANJE ČIGER NA HRVAŠKEM**

Prodnati otoki na Savi in Dravi na Hrvaškem so naravno gnezdišče navadne čigre. Toda gnezdenje je pogosto neuspešno zaradi poplavljanja. Ker se to dogaja vse pogosteje, so čigre začele iskati nadomestne življenjske prostore na otokih in prodiščih okoli Zagreba, potrebno pa je tudi aktivno posredovanje naravovarstvenikov.
ilustracija: **Jan Hošek**

38 **PLAVAJOČI GNEZDITVENI SPLAVI**

Z njimi lahko navadnim čigram nadomestimo izgubljene življenjske prostore in s tem bistveno prispevamo k ohranitvi populacije.
foto: **Miloš Martinović**

REČNI GALEB *(Chroicocephalus ridibundus)*
ilustracija: **Jan Hošek**

KAZALO

6 ČIGRE

10 REKE BALKANA

14 UPRAVLJANJE ZA VARSTVO NAVADNE ČIGRE V SLOVENIJI

20 GENETSKE RAZISKAVE NAVADNE ČIGRE

22 RAZISKOVANJE ČIGER NA HRVAŠKEM

25 VARSTVO NAVADNE ČIGRE NA HRVAŠKEM

30 PRI NAVADNI ČIGRI NA DOMU

32 JELENA KRALJ, PRODORNA HRVAŠKA ORNITOLOGINJA

35 RUMENONOGI GALEB KOT PLENILEC JAJC NAVADNE ČIGRE

36 OPAZOVANJA OB REKI

38 PLAVAJOČI GNEZDITVENI SPLAVI

39 KJE SE HRANIJO PTUJSKE ČIGRE

40 PARAZIT, KI UTIŠA ZELENCE

41 KAKO SMO PREŽIVELI TEDEN V TRENTI? (LAHKO BI ŠE ENEGA!)

42 MLADI ORNITOLOGI RAZISKOVALI CERKNIŠKO JEZERO

46 SKORAJ 40. SREČANJE ZBORA ČLANOV DOPPS

48 NEZAKONITO UBIJANJE PTIC V SLOVENIJI

54 NOVICE

foto: **Matej Gamser**

Navadna čigra je ptica, ki jo bolj kot katero drugo povezujem z društvom. Najverjetneje zato, ker sem odraščal na štajerskem koncu in se posledično družil s starejšimi borci za ohranitev čigre na reki Dravi. Vsakoletna akcija čiščenja in priprave gnezditvenih otokov na Ptujskem jezeru je bila vrhunec dogajanja Štajerske sekcije DOPPS, tako zaradi druženja in zabavnih pripetljajev kot tudi zavedanja pomembnosti naše naloge – zagotavljanja ustreznega gnezdišča za navadno čigro v naslednjem letu. Danes je še vedno tako in prav veselilo me je, da sem lahko pred nekaj dnevi v družbi predanih prostovoljcev mlatil po otoški zarasti.

Akcija čiščenja otokov na Ptujskem jezeru pa ni le osrednji dogodek Štajerske sekcije, ampak tudi pomemben mejnik v delovanju celotnega društva. Prvo akcijo so ornitologi izvedli leta 1980 (leto po ustanovitvi DOPPS-a) in danes je to najdlje trajajoča prostovoljna naravovarstvena delovna akcija pri nas. Prizadevanja ornitologov za ohranitev navadne čigre na reki Dravi pa so se nadaljevala, saj so v devetdesetih letih uspešno splavili še več gnezditvenih splavov v bazenih Ormoških lagun. Skozi leta so se na takšnih prostovoljnih akcijah kalile nove generacije naravovarstvenikov in podpornikov društva, hkrati pa je populacija navadne čigre, kot tudi rečnega galeba, vzdržala in se v povsem novem okolju tudi nekoliko okrepila. Ne smemo pozabiti, da je navadna čigra v preteklosti gnezdila na obširnih prodiščih reke Drave, ki pa so po izgradnji jezov izginila. Današnje čigre so na reki ostale le na umetnih otočkih, čeprav bi jih sam veliko raje videl gnezditi na velikem naravnem prodišču, ki ga reka vsako leto zanje uredi sama.

V desetletjih upravljanja s populacijo čiger in rečnih galebov na reki Dravi smo preizkusili številne metode in naredili prav toliko različnih raziskav, hkrati pa se ob tem ogromno naučili. Nekako ne morem mimo primerjave obstanka navadne čigre na reki Dravi in razvoja društva skozi čas. Zdi se, kot da smo delovali drug za drugega, in danes lahko z mirno vestjo rečemo, da nadvse uspešno. Vendar je jutri že nov dan in zagotovo bo postregel z novimi izzivi. Življenje brez njih bi bilo skrajno dolgočasno, kajne?

V lanskem letu smo v društvu začeli izvajati mednarodni projekt ČIGRA, v katerem sodeluje šest partnerjev iz Slovenije in s Hrvaške. Cilj projekta je ohranjati stabilno populacijo čigre na prodiščih reke Drave in Save ter povečati stopnjo ohranjenosti na območjih Natura 2000. Projektne dejavnosti bodo povečale prepoznavnost navadne čigre, z varstvenimi in raziskovalnimi dejavnostmi pa bomo poskušali najti odgovore na vprašanja, ki nas begajo že nekaj let. Z nameščanjem oddajnikov na ptice bomo na primer ugotovili, kje na reki Dravi in okoliških vodnih telesih se navadne čigre prehranjujejo, v zimskem času pa nam bodo te sporočile, kje ob obali Afrike se zadržujejo! Z dodatnimi genskimi analizami bomo izvedeli, ali so ptice z Drave in Save del iste populacije, vzorce pa bomo primerjali tudi z drugimi populacijami.

Pred vami je tokrat tematski izvod revije Svet ptic, še en rezultat projekta ČIGRA. Na naslednjih straneh boste lahko prebrali več o navadni kot tudi drugih vrstah čiger, ki se pojavljajo v Sloveniji in na Hrvaškem. Ker je projekt mednaroden, smo temu prilagodili tudi to številko, ki bo prvič v zgodovini izdana tako v slovenskem kot tudi hrvaškem jeziku. Želim vam prijetno branje in upam, da ob spoznavanju čigre najdete navdih za kak nov življenjski podvig!

TILEN BASLE, varstveni ornitolog

V bližini doma

LABOD GRBEC *(Cygnus olor)*

Kljub temu da laboda grbca vsi zelo dobro poznamo, je na teh straneh dobil svoje mesto zaradi zelo zanimive posebnosti. V delu populacije se namreč dokaj redno pojavljajo levcistični osebki, ki jim primanjkuje melaninov, vendar le v peresih, tu in tam tudi v koži, vsekakor pa ne v očeh. Zaradi tega so prvotno belične labode grbce opisali kot samostojno vrsto, ko pa so spoznali zmoto, so jih poimenovali poljski labod oziroma oblika *immutabilis*. Odrasle levcistične labode boste prepoznali po svetlih rožnato-sivih in ne temno sivih nogah in po kljunu (na desni), ki je že pri mladostnih pticah rožnato obarvan. V naše kraje na prezimovanje zahajajo zlasti labodi iz vzhodne Evrope, zato imamo srečo, da lahko redno opazujemo levcistične labode grbce oblike *immutabilis*.

besedilo: **Petra Vrh Vrezec**, foto: **Anže Kacin**

NAVADNA NEŽICA *(Cobitis elongatoides)*

Navadna nežica živi našim očem zelo skrito življenje. Večino dneva namreč preživi zarita v mivko ali skrita pod listje, ponoči pa prileze ven in se prehranjuje. Navadna nežica je značilna vrsta nižinskih rek in potokov, v katerih se odlagajo sedimenti. V reguliranih potokih brez obrežne lesne vegetacije pa ji uspe izkoriščati gosto vodno vegetacijo, vključno z algami. Večina nežic je v rekah in potokih razporejena tako, kot je razporejen substrat. Živi tudi v ribnikih. Če se boste v jeseni zadrževali na območjih, kjer bodo praznili ribnike in boste videli majhno, običajno 10 cm dolgo kačasto zvijajočo se ribico, je to navadna nežica.

besedilo in foto: **Marijan Govedič**

Na terenu

MALI DEŽEVNIK *(Charadrius dubius)*

Opazovati malega deževnika pri nas ni posebej težavno, saj je vrsta v ravninskem svetu Slovenije dokaj razširjena. Najbolje se je napotiti do katere izmed naših večjih rek z ohranjenimi prodišči (panonski del Drave, zgornja in srednja Sava, Mura, Soča). V manjšem številu jih lahko vidimo tudi na antropogeno nastalih prodnatih površinah, kot so gramoznice, gradbišča, gruščnata parkirišča ter nekatere njive na poplavnih ravnicah in na obalnih mokriščih. Mali deževniki se večinoma prehranjujejo s pobiranjem nevretenčarjev vzdolž blatnih robov vodne površine, ki je nepogrešljiv sestavni del njegovega življenjskega prostora. Tam bomo urno tekajoče ptice, podobne naviti otroški igrači, tudi laže opazili kot na obsežnih, enoličnih prodiščih. V Sloveniji gnezdeči mali deževniki prezimujejo v podsaharski Afriki in naše kraje praviloma zapustijo najkasneje do konca septembra, vračajo pa se lahko že v začetku marca.

besedilo: **Luka Božič**, foto: **Matej Vranič**

Za terenske sladokusce

MALI MARTINEC *(Actitis hypoleucos)*

Mali martinec je selivska vrsta, ki prezimuje v zahodni Afriki in Sredozemlju. Manjši delež populacije ostane v naših krajih prek celega leta. Posamične osebke v zimskih mesecih najlažje najdemo na obrežjih večjih sladkovodnih teles in na kamnitih obrežjih, kjer neutrudno iščejo hrano. Pri svojem brskanju niso preveč izbirčni, saj so vsejedi. Glavnino prehrane sestavljajo nevretenčarji, občasno se lotijo tudi majhnih žab, rib in rastlin. Malega martinca zlahka prepoznamo po vedenju. Še preden opazimo obarvanost perja, ga izdajo rahlo sklonjena drža, kratke noge in nezgrešljivo pozibavanje zadnjega dela telesa. Pri letu se faze plitkih, utripajočih zamahov peruti izmenjujejo z obdobji drsenja, najpogosteje nizko nad vodo. Do izraza pride tudi kontrastna bela perutna proga, po kateri vrsto z lahkoto ločimo od drugih martincev.

besedilo: **Rok Janža**, foto: **Tone Trebar**

VIDRA *(Lutra lutra)*

Kratke noge in stopanje po celih stopalih dajejo občutek, da je vidra na kopnem nekoliko nerodna. Vidrin pravi element, ki ga obvladuje do popolnosti, je voda; tu pokaže vso eleganco in spretnost vodne kune. Vidrin značilni življenjski prostor so nižinske reke in potoki s plitvo strugo, ki ima naraven tok in razčlenjene brežine z bogatim vegetacijskim pasom. Posebno pomembna so stara drevesa z razvejenim koreninskim spletom, ki zagotavljajo primerna počivališča in zavarovane prostore za brlog. Za opazovanje vidre v naravi so potrebne dolge ure vztrajnosti in čakanja. Največkrat namreč živi človeku prikrito življenje, na lov se odpravlja večinoma v mraku, ponoči ali še pred svitom. Večina obiskovalcev narave jo je videla le po srečnem naključju. Zato bodimo pozorni na znake njene navzočnosti, ki jih bomo našli na obrežjih voda; iztrebke, odtise tac v blatu, na mivki in pesku ter v snegu, ostanke hrane, zlasti rib, rakov, školjčnih lupin na obrežju, vstopna in izstopna mesta na vodnih brežinah, dričalnice v blatu, na travi, ledu ali snegu.

besedilo: **Marjana Hönigsfeld Adamič**, foto: **Hrvoje Oršanič**

SIGNALNI RAK *(Pacifastacus leniusculus)*

Tujerodna vrsta potočnega raka, izvorno iz Severne Amerike, se je pri nas prvič pojavila v reki Muri leta 2003, leta 2007 pa še v Dravi, po kateri se pospešeno širi dolvodno. Gre za dokaj velikega raka z veliki močnimi kleščami, na katerih ima značilno svetlo modrikasto pego. Na nekaterih odsekih reke, zlasti v zgornjem toku, je zelo pogost. Manjše primerke najdemo pod kamni v vodi, večje rake pa je mogoče opazovati, kako lezejo po dnu, čeprav so ponoči pogostejši kot podnevi, saj gre za nočno žival. Tako v Dravi kot Muri danes verjetno ni več domorodnih vrst rakov, pojavljajo pa se nekatere tujerodne, kot je manjši trnavec. Signalni raki v rekah Dravi in Muri so okuženi s povzročiteljem račje kuge, ki med domorodnimi vrstami rakov povzroči množične pomore, zato je prenašanje rakov v druge vodotoke izjemno nevarno in prepovedano početje!

besedilo in foto: **Al Vrezec**